

UŽIMTUMO DIDINIMO PROJEKTAI

Minėjau įvairias profsajungų priemones užimtumui didinti ir garantuoti. Ši praktika ir visuomenės pakantumas jai kyla iš to paties pamatinio paklydimu, kaip ir mašinų baimė – iš įsitikinimo, kad efektyvesnis kokio nors darbo atlikimo būdas naikina darbo vietas, ir priešingai, kad ne toks efektyvus jo atlikimo būdas jas kuria.

Artimas šiam paklydimui yra įsitikinimas, kad pasaulyje egzistuoja tik fiksuotas reikalingo darbo kiekis ir kad jeigu negalime jo papildyti išsigalvodami sunkesnių jo atlikimo būdų, tai bent jau galime ieškoti priemonių, kaip jį paskirstyti kuo didesniam žmonių skaičiui.

Šia klaida remiasi profsajungos, reikalaujamos smulkmeniškai paskirstyti darbą. Didelių miestų statybinėse verslovėse toks darbo paskirstymas jau yra liūdnai pagarsėjęs. Plytų mūrininkams neleidžiama naudoti akmenų kaminams: tai esąs akmenų mūrininkų darbas. Elektrikas negali išplėsti lentos, kad sutvirtintų elektros laidus ir po to vėl ją prikaltų: tai esąs specialus, nors ir paprastas, dailidžių darbas. Vandentiekio darbininkas nepašalins ir nejdės apdailos plytelės, taisydamas bėgantį čiaupą: tai esąs specialus plytelių klijuotojo darbas.

Tarp profesinių sąjungų vyksta įnirtingi „jurisdikciniai“ mūšiai dėl išimtinės teisės atlikti tam tikrus „paribių“ darbus. Amerikos geležinkelių sąjungos raporte Administracinių procedūrų komitetui geležinkelininkai pateikia daugybę pavyzdžių, kaip valstybinė Geležinkelių administracijos taryba reikalauja, kad

„kiekviena atskira operacija geležinkelyje, nors ir smulkiausia, tokia kaip telefono ragelio pakėlimas ar ieško įjungimas bei išjungimas, yra išimtinė tam tikros grupės darbininkų nuosavybė; kad jeigu kitos grupės darbininkas, vykdydamas savo įprastas pareigas, atlieka tokias operacijas, tai jam turi būti mokamas papildomas atlyginimas; taip pat turi būti mokamas atlyginimas už prarastą galimybę šias operacijas atlikti ir tiems neužimtiems grupės nariams, kurie turi teisę jas atlikti“.

Keletas žmonių išties gali pelnytis kitų mūsų sąskaita iš šio smulkmeniško ir savavališko darbų paskirstymo – jei tik tai liečia vien juos. Tačiau tie, kurie palaiko tokį pasidalijimą kaip visuotinę praktiką, nemato, kad jis visuomet pakelia gamybos kaštus; dėl jo galiausiai mažiau atliekama darbų ir mažiau pagaminama prekių. Namo savininkas, kuris yra verčiamas samdyti du žmones, kad jie atliktų vieno žmogaus darbą, iš tiesų duoda darbo vienam papildomam žmogui. Bet jam lieka būtent tiek pinigų mažiau, kad įdarbintų dar ką nors. Atsilyginęs už tekančio čiaupo remontą dukart brangiau nei turėtų kainuoti, jis nenusipirks naujo megztinio, kurį norėjo nusipirkti. „Darbo žmonės“ dėl to nieko nelaimi, nes vienai

dienai įdarbintas plytelių klijuotojas – tai vienai dienai *neįdarbintas* megztinių mezgėjas ar mašinų remontininkas. Tuo tarpu namo savininkas pralaimi. Užuo turėjęs sutaisytą čiaupą ir megztinį, jis turi tik sutaisytą čiaupą ir neturi megztinio. Jeigu megztinį laikome šalies turto dalimi, tai šalis neteko vieno megztinio. Toks yra pastangų didinti užimtumą savavališkų darbų smulkinimu simbolinis rezultatas.

Yra ir kitokių užimtumo didinimo projektų, kuriuos dažnai kelia profsajungų vadai ir įstatymų leidėjai. Dažniausiai siūloma įstatymiškai trumpinti darbo savaitę. Tikėjimas, kad tai „padidins užimtumą“, „sukurs naujų darbo vietų“, buvo vienas svarbiausių motyvų, dėl kurių į jau veikiančią Federalinį darbo valandų įstatymą buvo įtrauktas straipsnis, numatantis baudas už darbo viršvalandžius. Anksčiau išleisti valstijų įstatymai, draudžiantys įdarbinti moteris ir mažamečius vaikus ilgesniam nei 48 valandų darbui per savaitę, buvo grindžiami įsitikinimu, kad didesnis darbo valandų skaičius kenkia sveikatai ir moralei. Kai kurie jų buvo grindžiami įsitikinimu, kad ilgesnis darbo laikas kenkia darbo našumui. Į federalinį įstatymą buvo įtrauktas straipsnis, reikalaujantis iš darbdavio mokėti darbininkui 50% priemoką prie įprasto valandinio atlyginimo už valandas, dirbtas daugiau kaip keturiasdešimt valandų per savaitę. Šis straipsnis nebuvo grindžiamas įsitikinimu, kad, tarkime, 45 darbo valandos per savaitę kenkia sveikatai ar darbo našumui. Jis buvo priimtas iš dalies tikintis padidinti savaitines darbininko pajamas ir iš dalies tikintis įbauginti darbdavį, kad šis, užuo samdęs tuos pačius darbininkus ilgesniam darbui daugiau nei 40 valandų per savaitę, būtų priverstas samdyti papildomus darbininkus. Šiuo metu, kai rašau, esama daugybės „kovos su nedarbu“ planų, numatančių įstatymiškai įvesti 35 ar 40 valandų darbo savaitę.

Kokie yra tikrieji šių projektų padariniai, nesvarbu kas tuos projektus primestų – atskiros profsajungos ar įstatymų leidėjai? Problema paaiškės, jei išnagrinėsime du atvejus. Pirmasis yra standartinės darbo savaitės sutrumpinimas nuo 40 iki 30 valandų, paliekant tą patį valandinį atlyginimą. Antrasis yra darbo savaitės sutrumpinimas nuo 40 iki 30 valandų, bet pakeliant valandinio atlyginimo normas, kad būtų išlaikytas tas pats savaitinis atlyginimas jau dirbantiems žmonėms.

Panagrinėkime pirmąjį atvejį. Tarkime, kad darbo savaitė sutrumpinama nuo 40 iki 30 valandų, o valandinis atlyginimas nepakinta. Jei šio projekto įgyvendinimo metu yra didelis nedarbas, tai projektas, be abejo, suteiks papildomų darbų. Tačiau negalime manyti, kad jis suteiks pakankamai papildomų darbų ir išlaikys tą pačią bendrą atlyginimų sumą ir tą patį žmogaus valandų skaičių, nebent padarytume nelabai įtikėtiną prielaidą, kad visose pramonės šakose buvo visiškai vienodas nedarbo procentas ir kad naujai įdarbinti žmonės ne mažiau efektyviai atliks savo darbą nei tie, kurie jau dirbo. Bet tarkime, kad tokią prielaidą darome. Tarkime, kad kiekvienos šakos papildomų darbininkų yra tiek, kiek reikia, ir kad nauji darbininkai nepadidina gamybos kaštų. Koks bus darbo savaitės sutrumpinimo nuo 40 iki 30 valandų (nedidinant valandinio atlyginimo) rezultatas?

Nors bus įdarbinta daugiau darbininkų, kiekvienas dirbs mažiau va-

landų ir todėl bendras žmogaus valandų skaičius nepadidės. Nelabai tikėtina, kad kaip nors pastebimai padidėtų produkcija. Bendra atlyginimų suma ir „perkamoji galia“ nebus didesnė. Visa, kas įvyks netgi palankiausiomis aplinkybėmis (kurios retai susiklostys), bus tai, kad anksčiau dirbę darbininkai iš esmės šelpsi anksčiau darbo neturėjusius darbininkus. Juk tam, kad kiekvienas naujas darbininkas gautų tris ketvirtadalius tų dolerių, kuriuos per savaitę gaudavo senas darbininkas, kiekvienas senas darbininkas turės gauti tik tris ketvirtadalius anksčiau gautų dolerių. Tiesa, senieji darbininkai dabar dirbs mažiau valandų; bet didesnio laisvalaikio pirkimas šia aukšta kaina veikiausiai nebus savanoriškas: tai bus aukojimasis aprūpinant darbu *kitus*.

Profesajungų vadai, kurie reikalauja trumpesnės darbo savaitės užimtumui „išplėsti“, šį faktą suvokia ir todėl savo siūlymus paprastai kelia tokiu pavidalu, kad atrodytų, jog abi pusės patenkintos. Jie sako: „Sutrumpinkime darbo savaitę nuo 40 iki 30 valandų, kad sukurtume daugiau darbo vietų; bet kompensuokime už trumpesnę savaitę *pakeldami* valandinį atlyginimą 33,33%. Tarkime, kad iki tol dirbę darbininkai gaudavo vidutiniškai 226 dolerius per savaitę už 40 valandų darbo; tam, kad jie ir toliau gautų 226 dolerius tik už 30 valandų darbo, valandinio užmokesčio tarifas turi būti pakeltas daugiau nei 7,53 dolerio“.

Kokie bus tokio sumanymo padariniai? Pirmas ir akivaizdžiausias padarinys bus toks, kad pakils produkcijos kaštai. Jei darome prielaidą, kad darbininkai, anksčiau dirbę 40 valandų, gavo mažiau nei leido produkcijos kaštų, kainų ir pelno lygis, tai tokiu atveju jie galėjo gauti didesnę valandinį atlyginimą, *netrumpindami* darbo savaitės. Kitaip sakant, jie galėjo dirbti tiek pat valandų ir gauti *trečdaliu didesnes* savaitines pajamas, užuot gavę, kaip dabar, per naują 30 valandų darbo savaitę tas pačias pajamas kaip anksčiau. Bet jeigu esant 40 valandų darbo savaitei darbininkai jau gavo tiek, kiek leido produkcijos kaštai ir kainos (pats nedarbo faktas, kurį jie stengiasi „gydyti“, gali būti ženklas, kad jie jau gauna daugiau nei tiek), tada produkcijos kaštų padidėjimas dėl 33,33% valandinio atlyginimo pakėlimo bus daug didesnis nei tas, kurį gali atlaikyti esama kainų, produkcijos ir kaštų būklė.

Todėl padidinto atlyginimo padarinys bus daug didesnis nedarbas nei anksčiau. Mažiausiai pelningos įmonės bus išstumtos iš verslo, o mažiausiai produktyvūs darbininkai neteks darbo. Ratilais pasklis produkcijos nuosmukis. Aukštesni jos kaštai ir mažėjanti pasiūla turės tendenciją kelti kainas, tad darbininkai už tą patį dolerinį atlyginimą galės mažiau nusipirkti; kita vertus, padidėjęs nedarbas mažins paklausą ir turės tendenciją smukdyti kainas. Prekių kainos galiausiai priklausys nuo monetarinės politikos. Jei bus vykdoma pinigų infliacijos politika, skatinanti kainas kilti taip, kad būtų galima mokėti padidintus valandinius atlyginimus, tada tai bus vien užmaskuotas būdas sumažinti *realius* atlyginimus; vadinasi, šie atlyginimai jiems prieinamų prekių atžvilgiu nusmuks iki senojo realaus lygio. Rezultatas bus toks pat kaip ir tuo atveju, jei darbo savaitė būtų buvusi sutrumpinta *nedidinant* valandinio atlyginimo. O tokios raidos rezultatai jau buvo aptarti.

Taigi užimtumo „išplėtimo“ projektai remiasi ta pačia iliuzija, kurią jau svarstėme. Tokiems projektams pritariantys žmonės galvoja vien apie užimtumą, kurį jie gali suteikti atskiriems asmenims ar grupėms; jie nepagalvoja, koks bus jų visuminis poveikis kiekvienam žmogui.

Kaip minėjome skyriaus pradžioje, užimtumo didinimo projektai taip pat remiasi klaidinga prielaida, kad darbo paklausos kiekis yra ribotas ir iš anksto žinomas. Negali būti didesnės klaidos už šią. Reikalingo darbo kiekiui nebus ribų tol, kol bent vienas žmogaus poreikis ar noras, kurį darbas gali patenkinti, nebus patenkintas. Šiuolaikinėje mainų ekonomikoje daugiausia darbų atliekama tada, kai kainos, kaštai ir atlyginimai geriausiai prisitaiko vienas prie kito. Šių santykių prigimtį aptarsime vėliau.